

OLIY TA‘LIMNI RIVOJLANTIRISHNING «5 T» MODEL ASOSIDA UNIVERSITETLARNING YANGI INSTITUTSIONAL VA INNOVATSION SALOHIYATINI SHAKLLANTIRISH

Abdullayeva Nilufar Maxamadjanovna

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston milliy universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq (mintaqaviy) markazi
prof.v.b.,p.f.f.d.(PhD)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23332157>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 10-apreldagi «Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar tizimini takomillashtirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-58-son Farmonida belgilangan ustuvor vazifalar asosida zamonaviy oliy ta‘lim tashkilotlarini rivojlantirishning «5 T» modeli tahlil qilinadi. Maqolada «5 T» modeli asosida OTM faoliyatini rivojlantirishning institutsional, ta‘limiy, ilmiy-innovatsion va tadbirkorlik yo‘nalishlari yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: oliy ta‘lim, «5 T» modeli, ta‘lim sifati, tarbiya, ilmiy-tadqiqot, tijoratlashtirish, akademik tadbirkorlik, innovatsiya, Professor of Practice, universitet ekotizimi.

Abstract. This article analyzes the "5 T" model for developing modern higher education institutions based on the priority tasks defined in the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-58 dated April 10, 2026, "On additional measures to improve the system of higher education, science, and innovations." The article highlights the institutional, educational, scientific-innovative, and entrepreneurial areas of HEI activity development based on the "5 T" model.

Keywords: higher education, "5 T" model, quality of education, upbringing (tarbiya), scientific research, commercialization, academic entrepreneurship, innovation, Professor of Practice, university ecosystem.

Аннотация. В данной статье анализируется модель «5 Т» развития современных организаций высшего образования на основе приоритетных задач, определенных в Указе Президента Республики Узбекистан от 10 апреля 2026 года № УП-58 «О дополнительных мерах по совершенствованию системы высшего образования, науки и инноваций». В статье освещаются институциональные, образовательные, научно-инновационные и предпринимательские направления развития деятельности вузов на основе модели «5 Т».

Ключевые слова: высшее образование, модель «5 Т», качество образования, воспитание, научные исследования, коммерциализация, академическое предпринимательство, инновация, Professor of Practice, университетская экосистема.

Jahonda oliy ta‘lim tizimining rivojlanishi an‘anaviy «bilim berish» funksiyasidan kengroq bo‘lgan institutsional vazifalarni qamrab olmoqda. Zamonaviy universitet nafaqat mutaxassis tayyorlovchi ta‘lim muassasasi, balki ilmiy bilim ishlab chiqaruvchi, innovatsion yechimlar yaratuvchi, texnologiyalarni amaliyotga transfer qiluvchi, tadbirkorlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlovchi va jamiyat taraqqiyotiga ta‘sir ko‘rsatuvchi intellektual markaz sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekistonda ham oliy ta‘limni rivojlantirishning yangi bosqichi ta‘lim sifati, ilmiy salohiyat, innovatsion faoliyat va universitetlarning mustaqilligini bir-biri bilan bog‘liq holda rivojlantirishni taqozo etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 10-apreldagi PF-58-son Farmoni aynan shu vazifalarni tizimli ravishda amalga oshirishga qaratilgan bo‘lib, hujjatda oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar tizimini «5 T — ta‘lim, tarbiya, tadqiqot, tijoratlashtirish va tizimli takomillashtirish» tamoyili asosida rivojlantirish belgilangan.

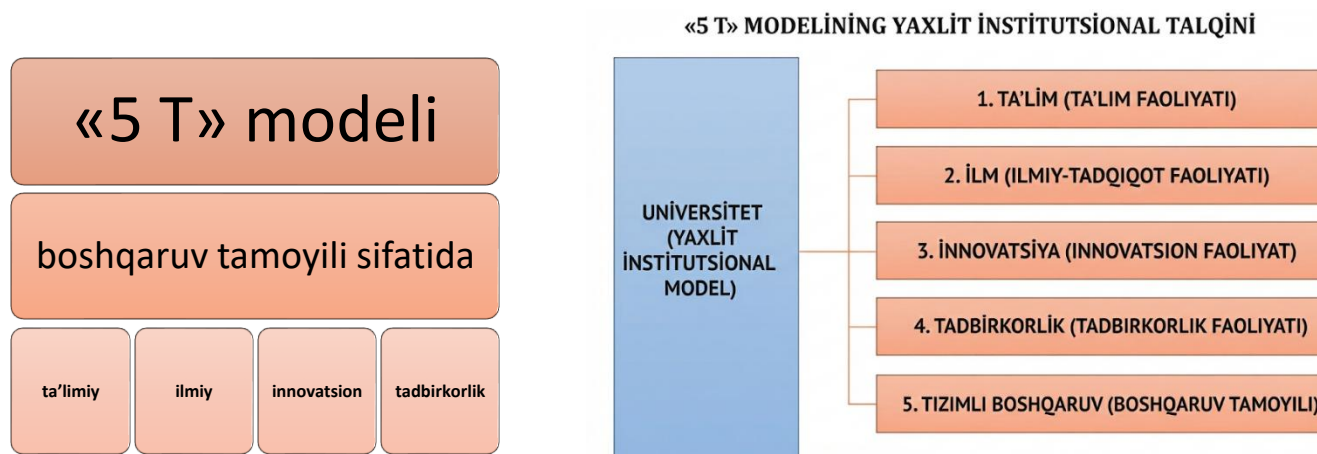

Mazkur yondashuv oliy ta‘lim tashkilotlarining akademik, tashkiliy va moliyaviy mustaqilligini kengaytirish, ilmiy salohiyatni rivojlantirish, innovatsion faoliyatni kuchaytirish hamda yuqori salohiyatli OTMlarni xalqaro miqyosda raqobatbardosh ilmiy-intellektual markazlarga aylantirish bilan chambarchas bog‘liq.

YUKORI SALOHIYATLI OLIIY TA'LIM TASHKILOTLARINI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI

Shu nuqtayi nazardan, «5 T» modelini faqat boshqaruv tamoyili sifatida emas, balki universitetning ta‘limiy, ilmiy, innovatsion va tadbirkorlik faoliyatini birlashtiruvchi yaxlit institutsional model sifatida talqin qilish muhimdir.

PF-58-son Farmon oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar tizimini yangi sifat bosqichiga olib chiqishga qaratilgan kompleks hujjatlardan biri hisoblanadi. Uning asosiy maqsadi «5 T» tamoyili asosida oliy ta‘lim tizimini rivojlantirish va yuqori salohiyatli oliy ta‘lim tashkilotlarini xalqaro miqyosda raqobatbardosh ilmiy-intellektual markazlarga aylantirishdan iborat.

Farmonda oliy ta‘lim tashkilotlarining akademik, tashkiliy va moliyaviy mustaqilligini kengaytirish, ilmiy salohiyatni birlashtirish, ilmiy klasterlar tashkil etish hamda O‘zbekistonni mintaqadagi ta‘lim markazlaridan biriga aylantirish bilan bog‘liq vazifalar belgilangan.

Mazkur jarayon universitet faoliyatini faqat ta‘lim jarayoni bilan cheklab qo‘ymasdan, uni tadqiqot, innovatsiya, texnologiyalar transferi, tadbirkorlik va xalqaro hamkorlik bilan uzviy bog‘lashni talab etadi.

Shunday ekan, zamonaviy OTM faoliyatining samaradorligi uning nechta talaba tahsil olayotgani bilan emas, balki qanday bilim yaratayotgani, qanday innovatsiyalarni amaliyotga joriy qilayotgani, talabalar uchun qanday rivojlanish imkoniyatlarini yaratayotgani va jamiyat hamda iqtisodiyotga qanday ta‘sir ko‘rsatayotgani bilan ham belgilanadi.

«5 T» modelining birinchi tarkibiy qismi - ta‘lim. Biroq zamonaviy universitet sharoitida ta‘lim sifatini faqat o‘qituvchining dars o‘tish mahorati yoki talabaga axborot yetkazish darajasi bilan belgilab bo‘lmaydi.

O‘qitish sifati asosan pedagog faoliyatiga yo‘naltirilgan bo‘lsa, ta‘lim sifati kengroq tushuncha bo‘lib, talabaning ta‘limiy natijalari, kompetensiyalari, mustaqil fikrlashi, tadqiqotchilik qobiliyati, ijtimoiy va kasbiy tayyorgarligi, raqamli savodxonligi hamda mehnat bozori talablariga moslashuvini qamrab oladi.

Shu sababli zamonaviy OTMda: «O‘qituvchi nimani o‘rgatdi?» degan savoldan «Talaba nimani o‘zlashtirdi, nimani yarata oladi va o‘zlashtirgan bilimlarini amaliyotda qanday qo‘llay oladi?» degan savolga o‘tish muhimdir.

Bu yondashuvda ta‘lim natijasi bilimlarni reproduktiv o‘zlashtirish bilan emas, balki bilimni qo‘llash, tahlil qilish, yangi mahsulot yoki yechim yaratish va real muammolarni hal qilish qobiliyati bilan belgilanadi.

Demak, zamonaviy ta‘lim modelida o‘qituvchi bilimning yagona manbai sifatida emas, balki talabaning mustaqil izlanishi, tadqiqot olib borishi va ijodiy mahsulot yaratishini tashkil etuvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi.

«5 T» modelining har bir komponenti alohida vazifani bajarsa-da, ular o‘zaro bog‘liq yagona tizimni tashkil etadi.

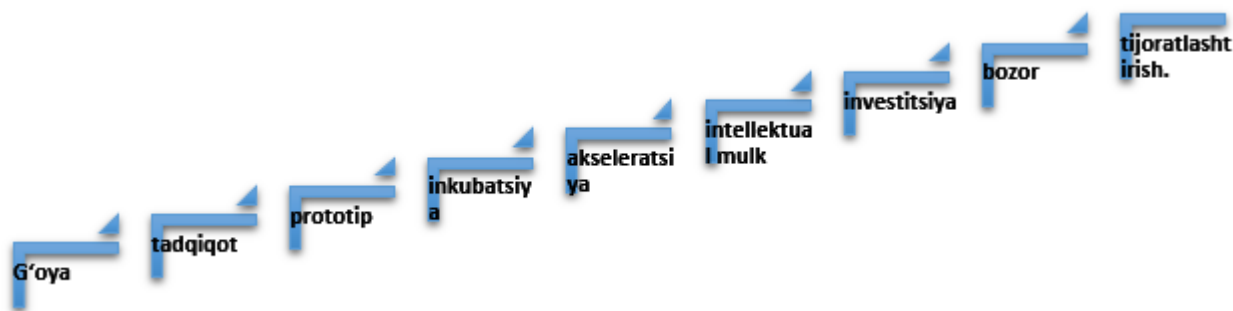
Shu tariqa, «5 T» modelida ta‘lim va tarbiya inson kapitaliga, tadqiqot intellektual kapitalga, tijoratlashtirish innovatsion-iqtisodiy kapitalga, tizimli takomillashtirish esa universitetning institutsional barqarorligiga xizmat qiladi.

Ushbu modelning muhim jihati shundaki, uning tarkibiy qismlari bir-biridan ajratilgan holda emas, balki o‘zaro integratsiyalashgan holda amalga oshiriladi. Masalan, talabani ta‘lim jarayonidagi ilmiy izlanishi tadqiqotga, tadqiqot natijasi innovatsion loyihaga, innovatsion loyiha esa tijoratlashtirish jarayoniga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy universitetning muhim vazifalaridan biri ilmiy bilimni amaliy natijaga aylantirishdir. Bu jarayon akademik tadbirkorlik tushunchasi bilan uzviy bog‘liq.

Akademik tadbirkorlikni professor-o‘qituvchilar, tadqiqotchilar va talabalarning o‘z ilmiy, intellektual va innovatsion salohiyati asosida yangi mahsulot, xizmat, texnologiya yoki startap tashabbuslarini shakllantirish faoliyati sifatida talqin qilish mumkin.

Akademik tadbirkorlikni rivojlantirishda universitet quyidagi innovatsion zanjirni shakllantirishi mumkin:

Mazkur zanjirning har bir bosqichi universitetning tegishli institutsional mexanizmlari bilan ta‘minlanishi lozim. Jumladan, innovatsion markazlar, startap laboratoriyalari, biznes-inkubatorlar, akseleratsiya dasturlari, texnologiyalar transferi markazlari, intellektual mulkni himoya qilish mexanizmlari va investorlar bilan hamkorlik akademik tadbirkorlik ekotizimining tarkibiy qismlarini tashkil etadi.

Bunday muhitda talaba faqat bilim oluvchi emas, balki tadqiqotchi, loyiha ishlab chiquvchi, innovator va tadbirkorlik tashabbusi ishtirokchisi sifatida shakllanadi.

Shuningdek, professor-o‘qituvchilarning ilmiy ishlanmalarini amaliyotga joriy etish, ilmiy natijalarni patentlash, litsenziyalash, konsalting xizmatlarini rivojlantirish ham akademik tadbirkorlikning muhim yo‘nalishlari hisoblanadi.

«5 T» modelida ta‘lim sifati va mehnat bozori o‘rtasidagi uzviy aloqani ta‘minlashda «Professor of Practice» - «Amaliyotchi professor» modeli ahamiyatga ega.

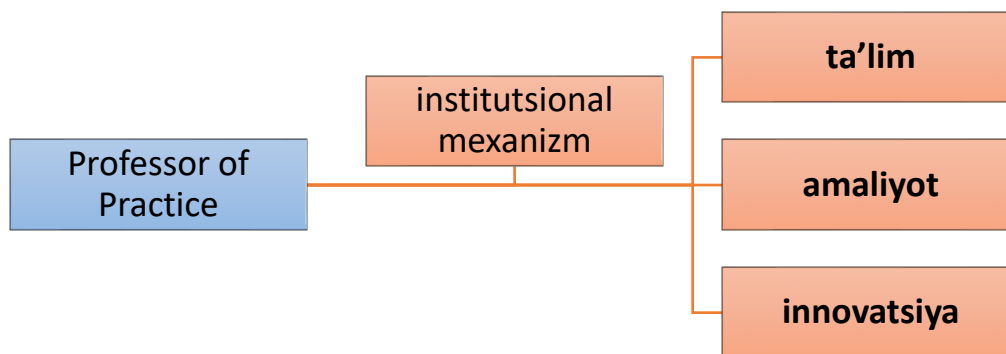
Professor of Practice modeli muayyan kasbiy sohada katta amaliy tajribaga ega mutaxassislarni universitet ta‘lim jarayoniga jalb etish orqali nazariy bilimlarni real kasbiy faoliyat bilan bog‘lashga xizmat qiladi.

Mazkur model doirasida amaliyotchi professorlar:

- real kasbiy vaziyatlar asosida ta‘lim beradi;
- amaliy keys va loyihalarni ishlab chiqadi;
- talabalarga mentorlik qiladi;
- ishlab chiqarish va biznes vakillari bilan hamkorlikni rivojlantiradi;
- talabalarni amaliy loyihalarga jalb etadi;
- ta‘lim dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirishda ishtirok etadi;

➤ ilmiy va amaliy loyihalarni birgalikda amalga oshiradi.

Shu jihatdan «Professor of Practice» modelini oddiy ma’noda tashqi mutaxassisni darsga taklif qilish bilan cheklash mumkin emas. Mazkur model universitetning **ta‘lim - amaliyot - tadqiqot - innovatsiya** zanjirini shakllantiruvchi institutsional mexanizm sifatida qaralishi lozim.

O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimida ushbu modelni joriy etishda turli sohalarning yetakchi mutaxassislari, tashkilot va korxona rahbarlari, muhandislar, pedagoglar, IT-mutaxassislari, tadbirkorlar, bank-moliya sohasi vakillari va boshqa professional ekspertlarning amaliy tajribasidan foydalanish mumkin.

Zamonaviy universitetlarning strategik rivojlanishida quyidagi yo‘nalishlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi:

Birinchidan, ta‘lim dasturlarini natijaga yo‘naltirish va kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish.

Ikkinchidan, ta‘lim jarayoniga sun‘iy intellekt, raqamli texnologiyalar, simulyatsiya, loyihaviy va tajribaviy ta‘limni integratsiyalash.

Uchinchidan, talabalarni ilmiy tadqiqotlarga erta bosqichdan jalb qilish va talabalar ilmiy loyihalarini qo‘llab-quvvatlash.

To‘rtinchidan, ilmiy natijalarni intellektual mulk, startap va innovatsion mahsulotlarga aylantirish.

Beshinchidan, akademik tadbirkorlik ekotizimini shakllantirish.

Oltinchidan, Professor of Practice modelini mehnat bozori talablari yuqori bo‘lgan ta‘lim yo‘nalishlariga bosqichma-bosqich tatbiq etish.

Yettinchidan, universitet faoliyatini raqamli KPI va sifat indikatorlari asosida monitoring qilish.

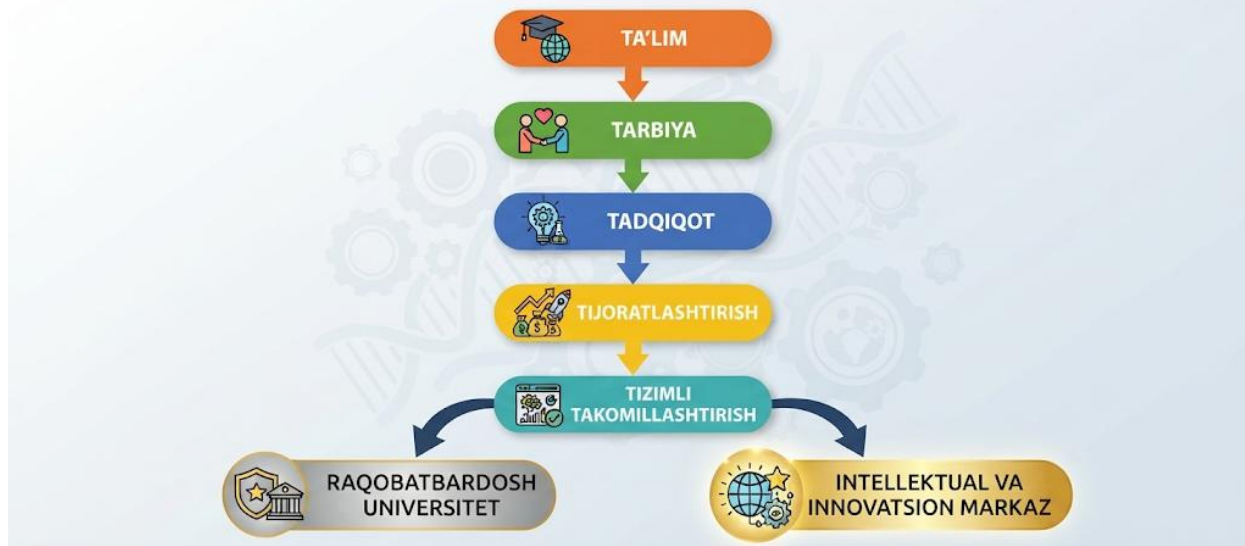
Sakkizinchidan, ta‘lim, fan, ishlab chiqarish va biznes subyektlari o‘rtasida doimiy hamkorlik platformalarini tashkil etish.

To‘qqizinchidan, universitetlarning xalqaro hamkorlik va akademik mobillik imkoniyatlarini kengaytirish.

O‘ninchidan, universitetni hududiy innovatsion rivojlanish markazi sifatida shakllantirish.

«5 T» modelini amaliyotga joriy etish quyidagi yaxlit mexanizm asosida tashkil etilishi mumkin:

«5 T» MODELINI AMALIYOTGA JORIY ETISH MEXANIZMI

Mazkur mexanizmida har bir bosqich keyingi bosqich uchun zarur shart-sharoitni yaratadi. Ta‘lim jarayonida shakllangan bilim va kompetensiyalar tadqiqot faoliyati orqali rivojlantiriladi. Tadqiqot natijalari innovatsion mahsulot yoki xizmatga aylantiriladi. Tijoratlashtirish natijasida iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlik ta‘minlanadi. Tizimli takomillashtirish esa barcha jarayonlarni monitoring qilish va ularni yangi talablar asosida yangilab borish imkonini beradi.

«5 T» — ta‘lim, tarbiya, tadqiqot, tijoratlashtirish va tizimli takomillashtirish modeli zamonaviy universitetning funksional vazifalarini yagona institutsional tizimga birlashtirish imkonini beradi.

PF-58-son Farmonda mazkur tamoyilning belgilanishi O‘zbekiston oliy ta‘lim tizimida universitetlarni faqat ta‘lim xizmatlarini ko‘rsatuvchi tashkilot sifatida emas, balki bilim, innovatsiya, tadbirkorlik va intellektual kapitalni shakllantiruvchi ilmiy-intellektual markaz sifatida rivojlantirishga qaratilganini ko‘rsatadi.

Ushbu modelda ta‘lim inson kapitalini, tarbiya ijtimoiy mas‘uliyatni, tadqiqot yangi bilimni, tijoratlashtirish innovatsion mahsulotni, tizimli takomillashtirish esa universitetning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi.

Ayniqsa, akademik tadbirkorlik va «Professor of Practice» modellarining rivojlanishi universitetning ichki akademik muhitini tashqi professional muhit bilan bog‘lash imkonini beradi. Natijada talabaning ta‘lim olish jarayoni «bilimni o‘zlashtirish»dan «bilimni qo‘llash, tadqiq qilish va yangi qiymat yaratish»ga qarab rivojlanadi.

«5 T» modeli asosida rivojlanayotgan universitetning asosiy natijasi faqat diplomga ega bitiruvchini tayyorlash emas, balki bilim yarata oladigan, uni amaliyotda qo‘llaydigan, innovatsion yechim ishlab chiqadigan va jamiyat hamda iqtisodiyot rivojiga hissa qo‘sha oladigan raqobatbardosh mutaxassisni shakllantirish bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

“Boshlang‘ich ta‘lim tizimida zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantirish: integrativ yondashuvlar va amaliy yechimlar” mavzusidagi Respublika anjumani materiallar to‘plami.
NamDPI 2026-yil 9-oktabr

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar tizimini takomillashtirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PF-58-son Farmon.
<https://lex.uz/uz/docs/-8129755?ONDATE=01.10.2026>